

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMIC

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025-yil 4-son

Volume 4, Issue 4, 2025

**MEHNAT IQTISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 4-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog'lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:
(Chairman of the Editorial Board)

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:
(Members of the Editorial Board)

Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof.
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof.
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d., prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., prof.
Irmatova Aziza Baxramovna, i.f.d., prof.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:
(Community Council members)

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federatsiyasi)
Xeynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muharrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Ijrochi muharrir (Executive Editor): Iskandarova Dilafruz Ikrom qizi

Veb-administrator (Web admin): Mamatxo'jayev Otabek

+99899 881-86-98

ilmiymaktab@gmail.com

Tashkent, Uzbekistan

www.laboreconomics.uz

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov	<i>Ish bilan bandlik sifatini oshirishning ijtimoiy-iqtisodiy omillari va rivojlanish yo'nalishlari</i>	6-17
S.P.Qurbonov	<i>Ish bilan unumli bandlik darajasini baholashda institutsional, inklyuzivlik va hududiy xususiyatlar</i>	18-29
Z.Y.Juliyev	<i>Preparing Uzbekistan's labour force for WTO integration: risks and policy directions</i>	30-40
Sh.Sh.Iskandarov	<i>Aholi bandligini ta'minlashda oliy ta'lim xizmatlarining vazifalari</i>	41-50
M.A.Jumayeva	<i>Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha ilmiy tadqiqotlarning bibliometrik tahlili (R dasturi asosida)</i>	51-60

INSON KAPITALI

Sh.V.G'aniyev	<i>Kredit-modul tizimini jahon tendensiyalariga tenglashtirish</i>	61-69
S.R.Xolbayeva	<i>Рост охвата высшим образованием как фактор безработицы</i>	70-82
J.B.Shaymanov B.B.Quvondiqov	<i>Inson kapitali va uning iqtisodiy rivojlanishdagi o'рни...</i>	83-91

INSON TARAQQIYOTI

N.A.Axmedova	<i>Aholi daromadlarini oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirining hozirgi holati tahlili</i>	92-101
A.F.Abdullayev	<i>O'zbekiston axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sektorining rivojlanish holati: 2017-2024 yillar tahlili ...</i>	102-110
D.B.Fayziyeva	<i>Minimal ish haqi siyosatining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini</i>	111-119
J.K.Karimov	<i>Davlat iqtisodiyoti xavfsizligining tuzilmaviy komponentlarini aniqlashga yondashuvlarni ishlab chiqish</i>	120-128
J.K.Karimov	<i>Globalashuv muammolari sharoitida iqtisodiy xavfsizlik indeksini iqtisodiy va matematik modellashtirish</i>	129-139

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH**S.S.Amirdjanova***Риски и угрозы попадания в бедность среди занятого населения* 140-148**MIGRATSIYA****Z.T.Jumanova
J.X.Abdikayumov***Iqtisodiyotga turizmning bevosita ta'sirini tanlanma kuzatuvlar asosida statistik baholash* 149-159**INSON RESURLARINI BOSHQARISH****M.Sh.Axmedov***Korxonalarda KPI orqali ishchilarni rag'batlantirish tizimini takomillashtirish masalalari* 160-170**K.A.Ibroximova
I.A.Imomov***Mechanisms for improving personnel management in enterprises to enhance financial sustainability* 171-183**J.R.Mansurov***Turistik korxonalarda HR texnologiyalarini joriy etishning samaradorlik ko'rsatkichlari* 184-194**M.G'.Qaxramonova***Kadrlar qo'nimsizligi darajasini pasaytirishda xorijiy kompaniyalar tajribalaridan O'zbekiston mehnat bozorida foydalanish imkoniyatlari* 195-206**TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH****T.Djurayev***Моделирование прогнозирования развития агропромышленного комплекса* 207-216**J.I.Islomov***Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini yuritishning yangi yondashuvlari* 217-226**N.O.Jumaniyazov
S.J.Xudayorova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari* 227-237**N.O.Jumaniyazov
N.Z.Matmuratova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish strategiyasi* 238-247**N.O.Jumaniyazov***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish yo'llari* 248-258**U.U.Raxmatullayev***Kichik biznesni eksport salohiyatini oshirish obyektiv zarurati* 259-267**T.M.Urakov***O'zbekiston Respublikasi yashil iqtisodiyotda milliy shaffoflik tizimi* 268-275

A.A.Shomirov	<i>Iqtisodiyotga qimmatli qog'ozlar bozori orqali portfel investisiyalar jalb qilishning obyektiv zarurligi.....</i>	276-285
A.A.Abduqahorov	<i>Kichik va o'rta biznes subyektlari eksport salohiyatini oshirishda kichik sanoat zonalarining o'rni</i>	286-295

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

DAVLAT IQTISODIYOTI XAVFSIZLIGINING TUZILMAVIY KOMPONENTLARINI ANIQLASHGA YONDASHUVLARNI ISHLAB CHIQISH

Karimov Javlon Ko'ziyevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Oliy va amaliy matematika” kafedrasi dotsenti, PhD

e-mail: jkarimov1976@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada davlat iqtisodiyoti xavfsizligining tuzilmaviy komponentlarini aniqlashga bo'lgan yondashuvlar nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Iqtisodiy xavfsizlikni kompleks baholash uchun makroiqtisodiy barqarorlik, moliyaviy mustahkamlik, tashqi iqtisodiy munosabatlar barqarorligi, investitsion va innovatsion salohiyat, mehnat bozori hamda ijtimoiy ko'rsatkichlar kabi asosiy bloklardan iborat komponentlar taklif etiladi. Tadqiqotda ushbu komponentlarni aniqlashda xalqaro tajribalar (IMF, OECD, UNCTAD) hamda milliy sharoitlar qiyosiy o'rganilgan. Natijada, davlat iqtisodiyoti xavfsizligini monitoring qilish uchun ko'p darajali indikatorlar tizimini ishlab chiqish, ularni yagona indeks ko'rinishida integratsiyalash va qaror qabul qilish jarayoniga tatbiq etish zarurligi asoslab beriladi. Ushbu yondashuv O'zbekiston iqtisodiy siyosatida xavf va tahdidlarni erta aniqlash, barqaror rivojlanish strategiyasini shakllantirish va hududiy nomutanosibliklarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy xavfsizlik, tuzilmaviy komponentlar, indikatorlar tizimi, makroiqtisodiy barqarorlik, moliyaviy mustahkamlik, tashqi iqtisodiy munosabatlar, investitsion salohiyat, innovatsion rivojlanish, mehnat bozori, ijtimoiy barqarorlik, indeks, monitoring.

РАЗРАБОТКА ПОДХОДОВ К ВЫЯВЛЕНИЮ СТРУКТУРНЫХ СОСТАВЛЯЮЩИХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Каримов Жавлон Кузиевич

Ташкентский государственный экономический университет

Доцент кафедры «Высшая и прикладная математика»

Аннотация. В данной статье анализируются подходы к выявлению структурных компонентов экономической безопасности государства с теоретической и практической точки зрения. Для комплексной оценки экономической безопасности предлагаются компоненты, состоящие из таких основных блоков, как макроэкономическая стабильность, финансовая устойчивость, устойчивость внешнеэкономических связей, инвестиционный и инновационный потенциал, рынок труда и социальные показатели. В исследовании проводится сравнительный анализ международного опыта (МВФ, ОЭСР, ЮНКТАД) и национальных условий по выявлению данных компонентов. В результате обосновывается необходимость разработки системы многоуровневых показателей для мониторинга экономической безопасности государства, их интеграции в единый индекс и использования в процессе принятия решений. Данный подход

имеет важное значение для своевременного выявления рисков и угроз в экономической политике Узбекистана, формирования стратегии устойчивого развития и сокращения региональных диспропорций.

Ключевые слова: экономическая безопасность, структурные компоненты, система показателей, макроэкономическая устойчивость, финансовая устойчивость, внешнеэкономические связи, инвестиционный потенциал, инновационное развитие, рынок труда, социальная устойчивость, индекс, мониторинг.

DEVELOPMENT OF APPROACHES TO IDENTIFYING STRUCTURAL COMPONENTS OF STATE ECONOMIC SECURITY

Karimov Javlon Kuziyevich

Tashkent State University of Economics
Associate Professor of the Department of
“Higher and Applied Mathematics”, PhD

Abstract. This article analyzes approaches to identifying structural components of state economic security from a theoretical and practical perspective. For a comprehensive assessment of economic security, components consisting of such main blocks as macroeconomic stability, financial soundness, stability of foreign economic relations, investment and innovation potential, labor market and social indicators are proposed. The study comparatively studies international experiences (IMF, OECD, UNCTAD) and national conditions in identifying these components. As a result, the need to develop a system of multi-level indicators for monitoring state economic security, integrate them into a single index and apply them to the decision-making process is substantiated. This approach is of great importance in early identification of risks and threats in the economic policy of Uzbekistan, formation of a sustainable development strategy and reduction of regional disparities.

Keywords: economic security, structural components, indicator system, macroeconomic stability, financial soundness, foreign economic relations, investment potential, innovative development, labor market, social stability, index, monitoring.

Kirish

Davlat iqtisodiy xavfsizligi zamonaviy sharoitda milliy xavfsizlik tizimining eng muhim tarkibiy qismi sifatida ko‘rilmoqda. Chunki global iqtisodiy jarayonlar, moliyaviy bozorlarning beqarorligi, geosiyosiy keskinliklar va ichki iqtisodiy nomutanosibliklar davlatlarning barqaror rivojlanishiga jiddiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Shu bois iqtisodiy xavfsizlikni nafaqat umumiy darajada, balki uning tarkibiy komponentlari asosida chuqur tahlil qilish dolzarb masalaga aylanmoqda [1].

Iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlashda kompleks yondashuv muhimdir. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi tadqiqotlariga ko‘ra, iqtisodiy xavfsizlikni baholashda uch asosiy blok alohida ahamiyat kasb etadi: makroiqtisodiy barqarorlik (YaIM o‘sishi, inflyatsiya, budjet defitsiti), moliyaviy barqarorlik (tashqi qarz, bank tizimi ishonchliligi, kapital oqimlari), hamda ijtimoiy barqarorlik (bandlik, daromadlar tengsizligi, kambag‘allik darajasi) [2]. Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiy xavfsizlik nazariyalari investitsion va innovatsion salohiyat, mehnat bozori dinamikasi va tashqi

savdo barqarorligini ham tarkibiy komponentlar sifatida ajratib ko'rsatmoqda [3].

O'zbekiston sharoitida iqtisodiy xavfsizlikning tuzilmaviy komponentlarini aniqlash alohida dolzarbdir. So'nggi yillarda mamlakat tashqi savdo hajmining kengayishi, investitsiya oqimlarining ortishi va iqtisodiy islohotlarning jadallashishi iqtisodiy rivojlanishni tezlashtirdi. Shu bilan birga, tashqi qarzning o'sishi, inflyatsiya bosimi va hududiy nomutanosibliklar milliy iqtisodiyotning xavfsizlik darajasiga ma'lum darajada xavf tug'dirmoqda [4]. Shuning uchun iqtisodiy xavfsizlikni faqat umumiy indeks asosida emas, balki uning tarkibiy komponentlarini tizimli aniqlash, baholash va muntazam monitoring qilish zarur.

Mazkur maqolada davlat iqtisodiyoti xavfsizligining tuzilmaviy komponentlarini aniqlashga yondashuvlar ishlab chiqiladi, xalqaro tajribalar bilan milliy sharoit qiyoslanadi va iqtisodiy xavfsizlikni baholashning integratsiyalashgan mexanizmi taklif etiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Davlat iqtisodiy xavfsizligi masalasi so'nggi yillarda jahon ilmiy doiralarida keng muhokama qilinmoqda. Avvalo, iqtisodiy xavfsizlik tushunchasini nazariy asoslash borasida Senchagov (2020) o'z tadqiqotida uni makroiqtisodiy barqarorlik, moliyaviy mustahkamlik va ijtimoiy rivojlanishning uzviy bog'liqligi sifatida izohlaydi [5]. Gusev (2021) esa iqtisodiy xavfsizlikni kompleks monitoring qilish uchun indikatorlar tizimini taklif qilib, uning tuzilmaviy komponentlarini alohida ajratib ko'rsatadi [6].

Xalqaro tashkilotlarning izlanishlari ham ushbu yo'nalishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Jahon banki (2023) ma'lumotlariga ko'ra, davlatlarning iqtisodiy xavfsizligi ko'pincha tashqi savdo barqarorligi va makroiqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasi bilan belgilanadi [7]. Xalqaro valyuta jamg'armasi (2024) hisobotida esa iqtisodiy xavfsizlikning asosiy tahdidlari sifatida tashqi qarzning tez o'sishi, inflyatsiya bosimi va moliyaviy oqimlarning volatilligi qayd etiladi [8]. UNCTADning yillik hisobotlarida esa iqtisodiy xavfsizlik global iqtisodiy o'sish, tashqi qarz va iqlimiy omillar bilan chambarchas bog'liq ekanligi ko'rsatilgan [9].

OECD (2022) tomonidan taqdim etilgan iqtisodiy istiqbol tahlillarida rivojlanayotgan davlatlarda iqtisodiy xavfsizlik masalalari ko'pincha diversifikatsiya yetishmasligi, innovatsion rivojlanishning sustligi va mintaqaviy nomutanosibliklar bilan izohlanadi [10]. Bu yondashuv O'zbekiston sharoitida ham dolzarb bo'lib, tashqi savdo tarkibining xomashyo mahsulotlariga bog'liq bo'lishi iqtisodiy xavfsizlik uchun sezilarli xavf tug'diradi.

Mahalliy olimlar ham ushbu sohada muhim tadqiqotlar olib bormoqda. Qo'chqorov (2021) O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligiga oid ilmiy izlanishlarida makroiqtisodiy indikatorlar bilan bir qatorda ijtimoiy ko'rsatkichlarni ham inobatga olish zarurligini ta'kidlaydi [11]. Karimov (2022) esa iqtisodiy

xavfsizlikni baholashda hududiy tafovutlarni tahlil qilish zarurligini ko'rsatib, iqtisodiy xavfsizlik indeksini hududiy kesimda shakllantirishni taklif etadi [12].

Shuningdek, Xudoyberdiyev (2023) tomonidan olib borilgan tadqiqotda tashqi qarz dinamikasi va byudjet defitsitining iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri chuqur tahlil qilinadi [13]. Bozor infratuzilmasi rivojlanishini o'rgangan Mamatqulov (2023) esa moliya sektoridagi islohotlarning davlat iqtisodiy xavfsizligidagi rolini alohida ta'kidlaydi [14].

Shu tariqa, adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, davlat iqtisodiy xavfsizligini baholashda turli yondashuvlar mavjud bo'lib, ular asosan: (1) makroiqtisodiy barqarorlik, (2) moliyaviy mustahkamlik, (3) tashqi iqtisodiy munosabatlar, (4) ijtimoiy barqarorlik va (5) hududiy nomutanosibliklarni qamrab oladi. Xalqaro manbalar xavfsizlikka tashqi shoklar va global iqtisodiy jarayonlarning ta'sirini urg'u qilsa, milliy olimlar ko'proq ichki indikatorlar, hududiy tafovutlar va strukturaviy omillarga e'tibor qaratadi. Demak, iqtisodiy xavfsizlikning tuzilmaviy komponentlarini aniqlashda har ikkala yondashuvni integratsiyalash ilmiy va amaliy jihatdan muhim hisoblanadi.

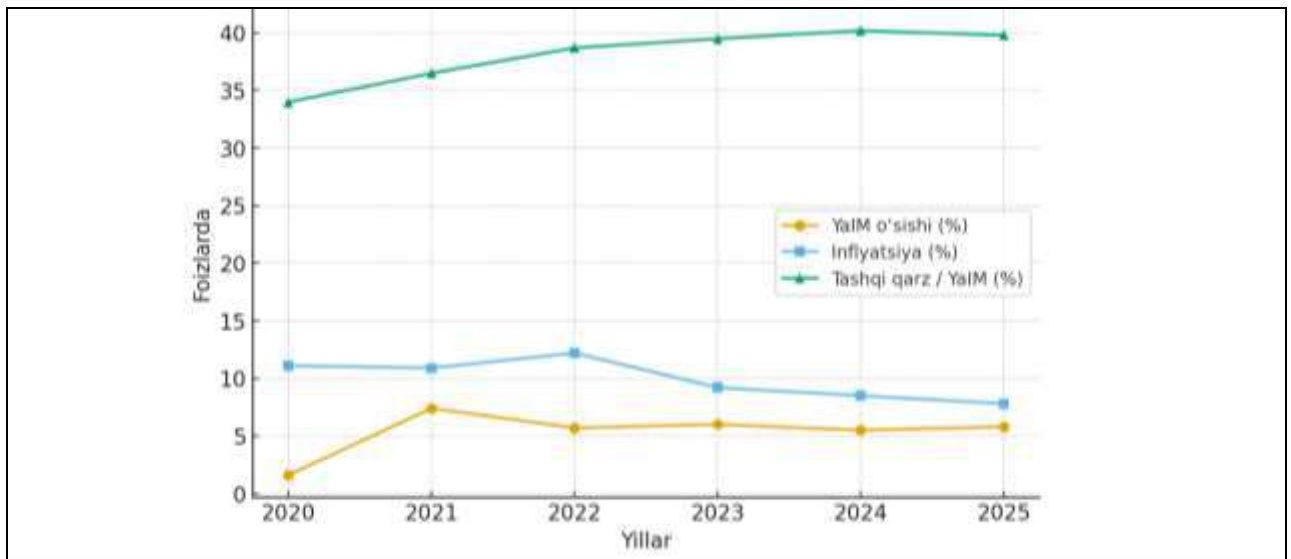
Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda davlat iqtisodiy xavfsizligining tuzilmaviy komponentlarini aniqlash va ularning o'zaro bog'liqligini baholash maqsadida kompleks yondashuv qo'llanildi. Avvalo, ilmiy adabiyotlar tahlili orqali nazariy asoslar belgilandi hamda xalqaro va milliy tajribalar qiyosiy o'rganildi. Keyingi bosqichda 2020–2025 yillar kesimida O'zbekiston Respublikasining makroiqtisodiy va moliyaviy ko'rsatkichlari asosiy empirik baza sifatida tanlandi. Ma'lumotlar Jahon banki, IMF, UNCTAD, OECD hamda Davlat statistika qo'mitasi va Moliya vazirligi ochiq ma'lumotlaridan olindi. Tahlilda iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari (YaIM o'sishi, inflyatsiya, byudjet defitsiti, tashqi qarz, savdo balansi, ishsizlik va ijtimoiy ko'rsatkichlar) tanlab olinib, ularni normalizatsiya qilish, og'irlik koeffitsientlarini belgilash va integratsiyalashgan indeks shakllantirish usullari qo'llanildi. Statistik tahlil uchun OLS va panel regressiya, vaqt qatori (VAR/VECM) modellari hamda sezgirlik testlari qo'llanib, indikatorlar o'rtasidagi sabab–oqibat bog'liqliklari aniqlab berildi. Shu orqali iqtisodiy xavfsizlik darajasini miqdoriy baholash hamda siyosiy qarorlar uchun amaliy xulosalar ishlab chiqish imkoniyati yaratildi.

Tahlil va natijalar

Davlat iqtisodiy xavfsizligini baholashda nafaqat alohida indikatorlar, balki ularning o'zaro dinamikasi va tendensiyalarini vizual tarzda ko'rsatish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki jadval ko'rinishidagi raqamli ma'lumotlar umumiy tasavvur bersa-da, grafik shaklida ifodalash orqali o'zgarishlarning yo'nalishi, muhim burilish nuqtalari va ko'rsatkichlar o'rtasidagi farqlar aniqroq namoyon bo'ladi. O'zbekiston Respublikasining 2020–2025 yillar davomida makroiqtisodiy va ijtimoiy xavfsizlik indikatorlari pandemiya

davridagi keskin pasayishlardan keyingi tiklanish jarayonlarini yaqqol ko'rsatib beradi. Shu nuqtayi nazardan, quyida keltirilgan rasmlar iqtisodiy xavfsizlikning asosiy yo'nalishlarini tahlil qilish va keyingi bosqichlarda indeks shakllantirish uchun vizual asos bo'lib xizmat qiladi.

1-rasm. O'zbekiston Respublikasining makroiqtisodiy xavfsizlik indikatorlari (2020-2025)

1-rasm O'zbekiston Respublikasining 2020–2025 yillar oralig'ida makroiqtisodiy xavfsizlik indikatorlari dinamikasini aks ettiradi. Grafikda YaIM o'sishi, inflyatsiya va tashqi qarzning YaIMga nisbati kabi asosiy ko'rsatkichlarning o'zgarishi ko'rsatib berilgan.

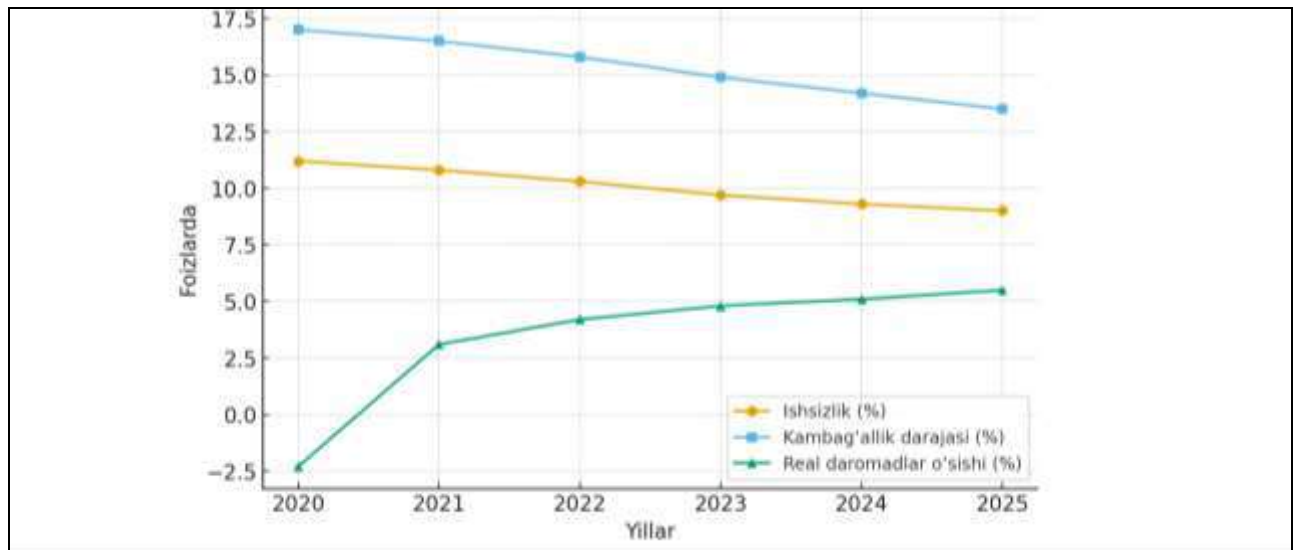
Pandemiya davri (2020-yil) mamlakat iqtisodiyotiga sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatdi: YaIM o'sishi 1,6 foizgacha pasaydi, inflyatsiya ikki xonali darajada saqlanib qoldi (11,1%), tashqi qarz esa YaIMning 34 foiziga yetdi. Bu davrda iqtisodiy xavfsizlikning zaiflashgani va tashqi omillarga yuqori darajada ta'sirchanlik kuzatildi.

Keyingi yillarda (2021–2023) iqtisodiy tiklanish bosqichi kuzatildi. YaIM o'sishi 7,4 foizgacha ko'tarilib, o'rtacha 6 foiz atrofida barqarorlashdi. Inflyatsiya 2022-yilda 12,2 foizgacha oshgan bo'lsa-da, 2023-yildan boshlab pasayish tendensiyasiga o'tdi va prognozlarga ko'ra 2025-yilda 7,8 foizgacha tushadi. Bu esa pul-kredit siyosati va makroiqtisodiy barqarorlashtirish choralarining samara berganini ko'rsatadi.

Tashqi qarz esa 2020–2024 yillar davomida bosqichma-bosqich o'sib, YaIMning qariyb 40 foiziga yetgan. 2025-yildan boshlab uning barqarorlashishi prognoz qilinmoqda. Bu jarayon tiklanish davrida tashqi resurslardan faol foydalanilganini, biroq kelgusi yillarda qarzni boshqarish strategiyasining muhimligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, 1-rasm O'zbekistonning makroiqtisodiy xavfsizlik indikatorlari tiklanish bosqichiga kirganini ko'rsatadi. YaIM o'sishi barqarorlashmoqda, inflyatsiya pasaymoqda, biroq tashqi qarzning yuqori

darajada saqlanishi iqtisodiy xavfsizlik uchun asosiy risk bo‘lib qolmoqda. Shu sababli davlat siyosatida fiskal intizomni kuchaytirish, tashqi qarzning samarali boshqaruvini ta’minlash va inflyatsiyani past darajada ushlab turish ustuvor vazifa bo‘lib qolmoqda.

2-rasm. O‘zbekiston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari (2020-2025)

2-rasm O‘zbekiston Respublikasining 2020–2025 yillar oralig‘ida ijtimoiy-iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari dinamikasini aks ettiradi. Grafikda ishsizlik darajasi, kambag‘allik ko‘rsatkichi va aholining real daromadlari o‘shishi kabi ijtimoiy barqarorlikni belgilovchi asosiy omillar tasvirlangan.

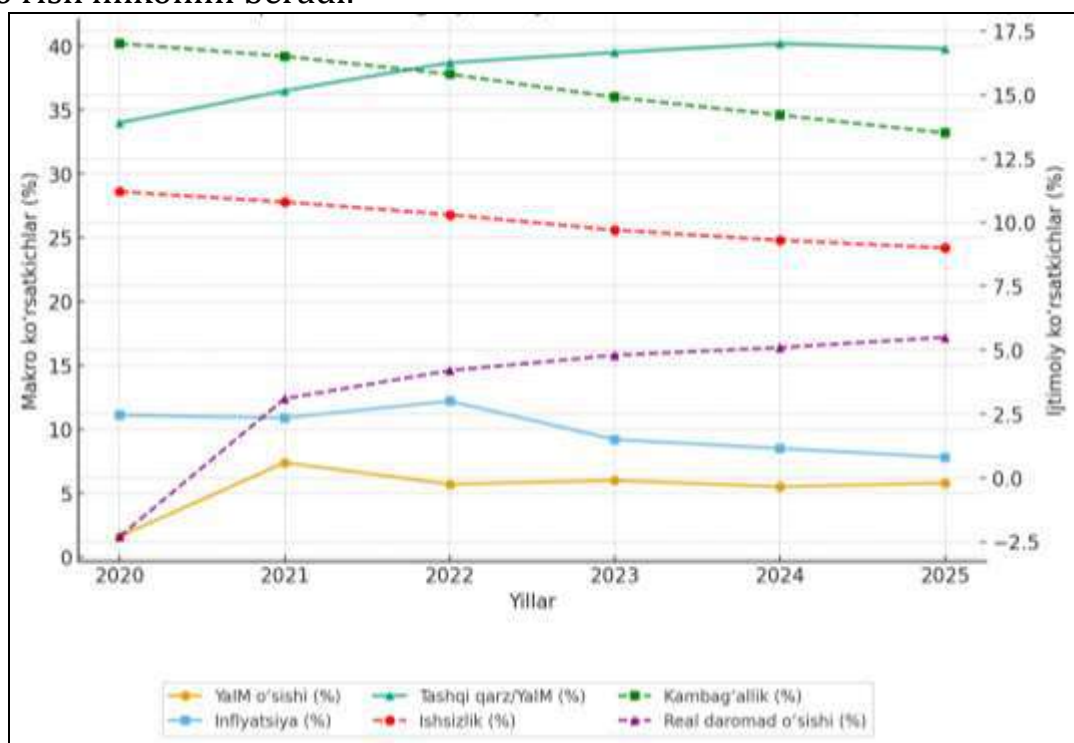
Pandemiya davrida (2020-yil) ishsizlik 11,2 foizga yetib, so‘nggi yillarda eng yuqori ko‘rsatkichni qayd etdi. Shu davrda kambag‘allik darajasi ham 17 foizga ko‘tarilgan, aholining real daromadlari esa manfiy sur‘atlarda (-2,3%) pasaygan. Bu jarayon iqtisodiy xavfsizlikning ijtimoiy komponenti qanchalik zaif bo‘lishini va tashqi shoklarning bevosita aholiga ta‘sirini ko‘rsatadi.

Keyingi yillarda iqtisodiy tiklanish va davlat tomonidan amalga oshirilgan ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash choralari natijasida ijobiy tendensiyalar kuzatildi. 2021–2023 yillarda ishsizlik asta-sekin kamayib 9,7 foizgacha tushdi, kambag‘allik darajasi ham 17 foizdan 14,9 foizgacha qisqardi. Eng muhim ijobiy natijalardan biri — real daromadlarning o‘shishga qaytishi bo‘ldi (2021-yilda +3,1%, 2023-yilda esa +4,8%).

2024–2025 yillarga oid prognozlarga ko‘ra, ishsizlik darajasi 9 foiz atrofida barqarorlashadi, kambag‘allik darajasi 13,5 foizgacha qisqaradi, aholining real daromadlari o‘shishi esa 5,5 foizgacha yetadi. Bu ko‘rsatkichlar ijtimoiy-iqtisodiy xavfsizlikning yaxshilanib borayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, ijtimoiy himoya xarajatlarining YaIMdagi ulushi 9,5 foizdan 11 foizgacha oshishi kutilmoqda, bu esa aholining zaif qatlamlarini qo‘llab-quvvatlash siyosati kuchayib borayotganini bildiradi.

Umuman olganda, 2-rasm O‘zbekiston iqtisodiy xavfsizligining ijtimoiy komponenti pandemiyadan keyingi davrda asta-sekin tiklanayotganini ko‘rsatadi. Bandlik darajasining yaxshilanishi, kambag‘allikning qisqarishi va real daromadlarning o‘shishi davlat siyosatining ijobiy natijalaridan dalolat beradi. Biroq kambag‘allik darajasining yuqoriligi hamon dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda. Shu sababli iqtisodiy siyosatda ijtimoiy himoya dasturlarini kengaytirish, bandlikni oshirish va daromadlar tengsizligini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni kuchaytirish zarur.

Davlat iqtisodiy xavfsizligini kompleks baholash uchun makroiqtisodiy va ijtimoiy ko‘rsatkichlarni birgalikda tahlil qilish muhimdir. Jadval ko‘rinishidagi raqamlar umumiy tasavvur bersa-da, ularning diagramma shaklida integratsiyalashgan ko‘rinishi tendensiyalarni, burilish nuqtalarini va o‘zaro bog‘liqliklarni aniqroq namoyon etadi. Quyidagi diagramma O‘zbekiston Respublikasining 2020–2025 yillar oralig‘idagi asosiy makro va ijtimoiy xavfsizlik indikatorlarini birlashtirib ko‘rsatadi. Unda YaIM o‘shishi, inflyatsiya, tashqi qarz bilan bir qatorda ishsizlik, kambag‘allik va aholining real daromadlar o‘shishi dinamikasi ham yoritilgan. Bu esa iqtisodiy xavfsizlikni faqat iqtisodiy ko‘rsatkichlar emas, balki ijtimoiy barqarorlik bilan birga ko‘rish imkonini beradi.

3-rasm. O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari (2020-2025)

Diagrammadan ko‘rinib turibdiki, 2020-yil pandemiyasi davrida YaIM o‘shishi keskin pasaygan (1,6%), inflyatsiya yuqori darajada (11,1%) saqlangan, tashqi qarz esa tez o‘shishni boshlagan (34%). Shu bilan birga, ijtimoiy ko‘rsatkichlar ham zaiflashib, ishsizlik 11,2%, kambag‘allik 17% ga chiqib ketgan va real daromadlar o‘shishi manfiy bo‘lgan.

2021–2023 yillarda iqtisodiy tiklanish jarayoni kuzatildi: YaIM o'sishi 6% atrofida barqarorlashgan, inflyatsiya 2022-yildagi 12,2% darajadan pasaya boshlagan, tashqi qarz esa 40% ga yaqinlashgan. Shu davrda ijtimoiy ko'rsatkichlarda ham ijobiy tendensiyalar qayd etildi: ishsizlik asta-sekin 9,7% gacha tushdi, kambag'allik 15% dan pastga tushdi, real daromadlar esa 4–5% oralig'ida o'sishni boshladi.

2024–2025 yillarga oid prognozlar iqtisodiy xavfsizlikning barqarorlashish bosqichini ko'rsatadi. YaIM o'sishi 5,5–5,8% darajasida bo'lishi, inflyatsiya 7,8% gacha pasayishi kutilmoqda. Tashqi qarzning YaIMga nisbati ~40% atrofida barqarorlashadi. Ijtimoiy ko'rsatkichlarda esa ijobiy tendensiya davom etib, ishsizlik 9% ga tushadi, kambag'allik 13,5% gacha qisqaradi, real daromadlar esa 5,5% o'sish darajasiga yetadi.

Umuman olganda, diagramma O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligining pandemiyadan keyingi davrda tiklanish va barqarorlashuv yo'lida ekanini ko'rsatadi. Biroq tashqi qarzning yuqori darajada saqlanishi va inflyatsiya bosimi hali ham iqtisodiy xavfsizlik uchun asosiy risk omillari sifatida qolmoqda. Shu sababli kelgusi siyosiy choralar fiskal intizomni kuchaytirish, qarz yukini boshqarish va ijtimoiy himoya mexanizmlarini mustahkamlashga qaratilishi lozim.

Xulosa va takliflar

Birinchidan, 2020-yil pandemiyasi O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligiga jiddiy zarba berib, YaIM o'sishi keskin pasayishiga, inflyatsiyaning yuqori darajada shakllanishiga va ishsizlik hamda kambag'allikning ortishiga olib keldi. Bu davr iqtisodiyotning tashqi shoklarga sezgirligini ko'rsatdi.

Ikkinchidan, 2021–2023 yillarda iqtisodiy tiklanish kuzatildi: o'sish sur'atlari barqarorlashdi, inflyatsiya pasaya boshladi, ijtimoiy ko'rsatkichlar yaxshilandi. Shu bilan birga, tashqi qarzning YaIMga nisbatan yuqori darajaga chiqishi iqtisodiy xavfsizlik uchun xavfli bo'lib qoldi.

Uchinchidan, prognozlarga ko'ra, 2024–2025 yillarda makroiqtisodiy va ijtimoiy xavfsizlik ko'rsatkichlari asta-sekin barqarorlashadi, inflyatsiya bir xonali darajaga tushadi, kambag'allik qisqaradi, real daromadlar o'sishi tiklanadi. Ammo tashqi qarzning yuqori darajada saqlanishi va fiskal defitsit hali ham asosiy tahdidlar sifatida qolmoqda.

To'rtinchidan, iqtisodiy xavfsizlikni baholash faqat makroiqtisodiy ko'rsatkichlar emas, balki ijtimoiy omillar bilan birgalikda ko'rib chiqilganda aniqroq va samaraliroq natijalar beradi. Shuning uchun integratsiyalashgan indeks yondashuvi dolzarbdir.

Tashqi qarzning YaIMga nisbatan 40% dan yuqori darajaga chiqib ketishini cheklash, yangi qarz jalb qilishda uzoq muddatli va past foizli resurslarga ustuvorlik berish.

Monetar siyosatni qat'iy davom ettirish, inflyatsiya kutilmalarini pasaytirish hamda import narxlarining o'zgarishini yumshatish uchun milliy ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish.

Xomashyo mahsulotlari ulushini kamaytirib, yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ulushini oshirish, bu orqali tashqi shoklarga bog‘liqlikni pasaytirish.

Kambag‘allikni kamaytirish va ishsizlik darajasini 2027-yilgacha 8% darajasiga tushirish uchun mehnat bozorida yangi ish o‘rinlarini yaratish, ijtimoiy dasturlarni kengaytirish.

Davlat iqtisodiy xavfsizlik indeksini muntazam ravishda hisoblab borish, uni hududiy darajada qo‘llash va qaror qabul qilish jarayonida strategik indikator sifatida tatbiq etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Senchagov, V. K. (2020). *Ekonomicheskaya bezopasnost: teoriya i praktika*. Moskva: Delo.
2. IMF. (2024). *Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia*. Washington, DC.
3. UNCTAD. (2023). *Trade and Development Report*. Geneva: United Nations.
4. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2023). *Davlat byudjeti ijrosi bo‘yicha yillik hisobot*. Toshkent.
5. Senchagov, V. K. (2020). *Ekonomicheskaya bezopasnost: teoriya i praktika*. Moskva: Delo.
6. Gusev, A. A. (2021). *Natsional’naya ekonomicheskaya bezopasnost’ i metody ee otsenki*. Moskva: Finansy i statistika.
7. Jahon banki. (2023). *World Development Indicators*. Washington, DC: World Bank.
8. IMF. (2024). *Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia*. Washington, DC.
9. UNCTAD. (2023). *Trade and Development Report*. Geneva: United Nations.
10. OECD. (2022). *OECD Economic Outlook, Volume 2022 Issue 2*. Paris: OECD Publishing.
11. Qo‘chqorov, S. (2021). O‘zbekiston iqtisodiy xavfsizligini ta‘minlashda makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning o‘rni. *Iqtisodiyot va innovatsiya jurnali*, 4(2), 45–53.
12. Karimov, A. (2022). Hududiy tafovutlar va iqtisodiy xavfsizlik: baholash metodologiyasi. *Hududiy iqtisodiyot jurnali*, 3(1), 67–76.
13. Xudoyberdiyev, B. (2023). Tashqi qarz va byudjet defitsiti xavfsizlik indikatorlari sifatida. *Moliyaviy tahlil va prognozlash*, 2(3), 88–97.
14. Mamatqulov, I. (2023). Moliya sektori islohotlari va iqtisodiy xavfsizlik. *O‘zbekiston iqtisodiyoti sharhi*, 1(4), 112–120.

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz